

УДК 911.3

Г.П.Підгрушний¹, О.О.Денисенко²**КИЇВ ТА ПРИЛЕГЛА ТЕРИТОРІЯ В СИСТЕМІ ЦЕНТРО-ПЕРИФЕРІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ****Г.П. Подгрушный¹, А.А. Денисенко²****КИЕВ И ПРИЛЕГАЮЩАЯ ТЕРРИТОРИЯ В СИСТЕМЕ ЦЕНТРО-ПЕРИФЕРИЙНОГО ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ**¹Институт географии НАН Украины, Киев²Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко

Установлено, что влияние Киева на прилегающую территорию имеет центробежно-зональный характер с пороговым падением интенсивности на рубеже 60 и 120 километров. Влияние региональных центров Киевского Приднестровья (Житомира, Чернигова, Черкасс) является незначительным и недостаточным для обеспечения интенсивного социально-экономического развития областей. Влияние Киева на развитие районов Житомирской и Черниговской областей выше, чем их областных центров. Сопряженный анализ отдаленности от Киева и уровня социально-экономического развития районов позволил выделить три основных типа районов – центральные, полупериферийные и периферийные, а также их подтипы – классические, очаговые и лакунарные. Районы каждого из типов в Киевском Приднестровье формируют территориально целостные зоны. Принадлежность районов к этим типам и подтипам определяется комплексом динамических факторов эндогенного и экзогенного характера. К первым из них относятся особенности и интенсивность импульсов развития, генерируемых центром, ко второму – потенциал развития самих районов, их способность к восприятию влияния центра. Вследствие асинхронности и разнонаправленности действия этих факторов, границы между центральной, полупериферийной и периферийными зонами не являются жестко фиксированными и статичными. Они изменчивы как во временном, так и в пространственном измерениях.

Ключевые слова: модель «центр-периферия»; индекс социально-экономического развития; импульсы развития; социально-экономические лакуны.

G. Pidgrushnyi¹, O. Denisenko²**KYIV AND SURROUNDING TERRITORY IN THE CENTER – PERIPHERAL INTERACTION***Institute of Geography of the NAS of Ukraine, Kyiv*² Kyiv Taras Shevchenko National University

It has been found that Kiev's influence on its surrounding territory has a centrifugal-zoning character with the threshold intensity drop at the border of 60 and 120 kilometers. The influence of Kiev-Dnieper regional centers (Zhitomir, Chernigov and Cherkassy) is insignificant and not enough to guarantee strong socio-economic regional development. Influence of Kiev on regional development in Zhitomir and Chernigov regions is higher than their own regional centers. Contiguous analysis of Kiev proximity and a level of socio-economic regional development allowed to pinpoint three major region types – central, semi-peripheral and peripheral, as well as their sub-types – classic, patchy and lacunar. Regions of each type form spatial zones in Kiev-Dnieper region. Regions' attribution to those types and sub-types is defined by a set of endogenic and exogenic dynamic factors. The former include character and intensity of the development impulses and the latter – regions' own development potential and their ability to perceive the influence of the center. As a result of asymmetry and multidirectional character of those factors, the borders between central, semi-peripheral and peripheral zones are not clearly defined and static. They change in both spatial and chronological dimensions.

Key words: «center-periphery» model; socio-economic development indicator; development impulses; socio-economic lacunas.

Виявлення інтенсивності впливу великих соціально-економічних центрів на територію та його домінуючих напрямів є важливим і актуальним завданням, як з точки зору управління регіональним розвитком, так і вирішення низки маркетингових завдань. При цьому в контексті регіонального розвитку основною метою окреслення зон впливу центрів є активізація адаптуючої, стимулюючої ролі, яку виконують міста як полюси росту і генератори інноваційних зрушень у територіальному розвитку.

Водночас з методичних позицій окреслення зон впливу центрів є достатньо складним завданням,

оскільки передбачає виявлення загального комплексного впливу міст на територію як континуально організовану частину простору. Проблематику взаємодії центру і прилеглої території в Україні частково вивчали при дослідженні розвитку ринку праці міста і прилеглої території, транспортної системи, рекреаційних та інших послуг тощо. Проте такі дослідження не забезпечують можливості: а) сформувати цілісне уявлення про взаємозв'язок соціально-економічного розвитку території та функціонування великих центрів соціально-економічної активності як її консолідуючих ядер; б) обґрунтувати залежність соціально-економічного

розвитку території від доступності до центрів з певним функціонально-ієрархічним статусом та динамікою розвитку.

Отже, розроблена нами методика має за мету визначення впливу центрів різного функціонально-ієрархічного рівня на соціально-економічний розвиток території. Таке дослідження, як з наукової, так і з практичної точки зору доцільно провести на прикладі Київського Придніпров'я, де відбувається поєднане функціонування центрів національного (Київ) та регіонального (Чернігів, Житомир, Черкаси) рівнів. Принципового значення при цьому набуває проблема визначення меж інтенсивності соціально-економічного впливу центрів на територію, а також диференціація районів за рівнем їх соціально-економічного розвитку, що, по суті, дає можливість виділити центральні, напівпериферійні та периферійні ареали.

Існування цих ареалів зумовлено поляризацією соціально-економічного простору, яка особливо інтенсивно відбувається у зоні впливу міст, де проявляється взаємодія регіонів найвищого ієрархічного рівня, так званого центру, з найменш розвиненими – периферійними.

Відповідно до розробленої Дж. Фрідманом та його послідовниками концепції «центр – периферія» категорії периферійності та напівпериферійності визначаються не стільки ознакою віддаленості від центру, скільки рівнем економічного, соціального та технологічного розвитку [1, 5]. Оскільки ці ознаки є значною мірою змінними та рухомими, то й самі категорії центральності та периферійності мають динамічний характер.

Загалом ідея виділення центральних та периферійних районів базується на поляризації соціально-економічного простору, яке особливо інтенсивно відбувається у зоні впливу міст, адже саме тут спостерігається взаємодія районів найвищого рівня – так званого ядра з найменш розвиненими – периферійними. Варто підкреслити, що відповідно до центрально-периферійної моделі в її сучасному трактуванні, і центральні райони, і периферійні сприймаються не як статичні, а такі, що здатні до трансформацій та проходять декілька стадій свого розвитку. Більше того, цей процес можна розуміти ще ширше – як процес творення, формування центру (core-making) та периферії (periphery-making), який відбувається постійно [6].

При наявності або відсутності відповідних умов та ресурсів розвитку, людського капіталу, готовності населення та еліт до активного сприйняття інновацій (не тільки технологічних, а й соціальних та організаційних) периферія може набувати ознак напівпериферії, а напівпериферія – ознак центру і навпаки.

Отже, будь-яка територія є гетерогенною щодо проходження імпульсів розвитку, які генеруються центром. Відтак і глибина проникнення таких

імпульсів по території буде різною. Визначальну роль при цьому відіграє наявність на території значних транспортно-комунікаційних коридорів та сформованих транспортних мереж, які забезпечують поширення цих імпульсів.

Разом з тим, слід зазначити, що природа імпульсів розвитку, які генеруються центром, є надзвичайно складною і мало дослідженою не тільки у вітчизняній, а й у світовій науці. Походження цих імпульсів не може бути зведеним лише до агломераційного ефекту. Паралельно з ним тут діють й інші чинники, поєднання та накладання яких створює синергію як підсумовуючий ефект взаємодії низки факторів, який істотно перевищує просту суму ефектів кожного з них [4]. По суті окремі фактори, взаємодіючи між собою, підсилюють дію один одного, створюють додаткові економічні та соціальні ефекти (імпульси розвитку) не лише в ядрі (великому місті), а й довкола нього.

Серед факторів, що генерують імпульси розвитку ядер, слід назвати:

1. Функціонування великих міст як потужних ринків товарів та послуг, що притягує до себе виробника, дає йому додаткові економічні переваги за рахунок економії масштабу та скорочення транспортних витрат.

2. Економія витрат внаслідок спільного використання суб'єктами господарювання великих міст та навколишньої території інженерної, виробничої, соціальної інфраструктури, наявних умов та ресурсів розвитку, людського капіталу, що породжує агломераційний ефект.

3. Ущільнення у великих містах та довкола них комунікативного простору міжособистісних зв'язків, що забезпечує виникнення інновативних ефектів внаслідок оперативного обміну інформацією, ідеями, винаходами тощо.

4. Стрімке зростання ціни на землю та інші ресурси розвитку в межах великих міст, що зумовлює «виштовхування» на прилеглу територію окремих видів економічної діяльності та стимулює її розвиток.

5. Динамічне соціальне середовище з високою здатністю генерування та сприйняття соціальних інновацій (форми зайнятості, ритм життя, соціальні потреби, стандарти споживання).

Отже, *рівень соціально-економічного розвитку території є похідним, з одного боку, від потужності імпульсів розвитку, що генеруються центром, а з іншого, визначається наявним на території потенціалом розвитку та її здатністю до сприйняття впливів центру.*

Відсутність зазначених передумов розвитку навіть у безпосередній близькості до центру може зумовити формування ареалів з периферійними ознаками, своєрідних «соціально-економічних лагун» (від лат. *lacuna* – заглибина, западина).

У зв'язку з цим проведене нами дослідження було спрямоване на:

- виявлення соціально-економічних лакун у зоні впливу центрів соціально-економічної активності різного ієрархічного рівня;
- встановлення причин зниженої інтенсивності впливу центру на певні території, що зумовлює поширення на них «синдрому периферійності»;
- визначення можливих напрямів активізації впливу центрів на периферійні території.

Враховуючи ключову роль Київського Придніпров'я у територіальній організації господарства і розселення країни, вирішення цих проблем є важливим підґрунтям для прийняття планувальних рішень та корегування негативних тенденцій регіонального розвитку держави загалом.

Проведене нами дослідження передбачало реалізацію декількох послідовних етапів.

Перший етап. Визначення рівнів економічного, соціального та комплексного рівня соціально-економічного рівня розвитку адміністративних районів. При цьому рівень економічного розвитку являє собою зведений показник, який розраховується як середня величина територіальних індексів: обсягів продукції промисловості, сільського господарства, інвестицій в основний капітал, будівництва, експорту, торгівлі, послуг. Рівень соціального розвитку являє собою середню величину територіальних індексів введення в дію житла (цей та попередні показники приводяться у розрахунку на 1 особу населення), середньої заробітної плати та рівня безробіття. Інтегральний індекс соціально-економічного розвитку районів (I_p) розраховується як зважена сума індексів економічного та соціального розвитку. Ця методика була розроблена Ю.Д. Качаєвим та Г.П. Підгрушним і апробована при виконанні низки наукових проектів [2, 3].

Другий етап. Встановлення віддаленості центрів адміністративних районів від національного (м. Києва) та регіональних центрів (Житомир, Черкаси, Чернігів). Цю віддаленість визначено за шляхами сполучення як відстань (у кілометрах) та доступність (у хвилинали).

Третій етап. Проведення кореляційного аналізу та встановлення залежності між віддаленістю районів від ядер впливу та рівнем економічного і соціального розвитку території. Аналіз отриманих результатів здійснено за такими позиціями: виявлення інтенсивності впливу центрів на розвиток території та його просторове поширення, порівняння інтенсивності впливу центрів з різними функціонально-ієрархічними рангами (національне ядро – Київ, регіональні центри – Чернігів, Житомир, Черкаси), визначення просторових зон з різною інтенсивністю впливу основного ядра.

Четвертий етап. Типізація районів за рівнем соціально-економічного розвитку та віддале-

ністю від основного ядра, виявлення на цій основі центральних, напівпериферійних та периферійних ареалів. Виявлення соціально-економічних лакун у зоні впливу Києва як територій, що характеризуються близькістю до ядра у поєднанні з низьким рівнем соціально-економічного розвитку.

Відповідність цієї методики поставленим науковим завданням визначається:

1) не галузевим, а комплексним підходом до визначення впливу центрів соціально-економічної активності на розвиток території, що максимально наближений до відтворення реальної ситуації. Адже застосована система індексів економічного та соціального розвитку, по суті, відображає результуючий вплив від множини усіх форм взаємодії між центрами активності та зонами їх тяжіння;

2) коректністю застосування кореляційного аналізу для мети нашого дослідження та виконанням основних вимог до кореляційного аналізу:

- величина ряду значно перевищує кількість факторів, які враховуються, і досягає 27 та 63 (для зон впливу до 120 км і більше 120 км відповідно), що дає змогу коректно виявити взаємозв'язок між віддаленістю від ядра та рівнем соціально-економічного розвитку;

- виконаний якісний аналіз факторів, між якими виявляється тіснота зв'язку; встановлено, що вони задовольняють вимоги до проведення кореляційного аналізу, а саме – в частині наявності причинно-наслідкового зв'язку між рядами даних (згідно з робочою гіпотезою, рівень економічного та соціального розвитку території значною мірою визначається близькістю до Києва, а також інших центрів – Чернігова, Житомира і Черкаса).

Водночас рівень такої залежності та її особливості, природно, є різними. Саме їх виявлення і було завданням нашого дослідження.

У процесі дослідження були розраховані показники економічного і соціального розвитку та індекс соціально-економічного розвитку 90 адміністративних районів Київської, Житомирської, Чернігівської та Черкаської областей. Рівень соціально-економічного розвитку цих районів характеризується високою диференційованістю і набуває найвищих значень у Бориспільському ($I_p = 1,87$), Києво-Святошинському (1,57) та Вишгородському (1,55) районах, а найнижчих – у Народицькому (0,09), Христинівському (0,12) та Таращанському (0,13) районах.

З метою виявлення тісноти взаємозв'язку між віддаленістю від ядра (у даному випадку Києва) та рівнем розвитку районів, а також для обґрунтування математичної залежності між цими рядами статистичних показників використано програмний продукт CurveExpert 1.3. Як видно з рис.1, де по осі абсцис відкладено відстані, а осі ординат – рівень економічного розвитку, виявлена залежність

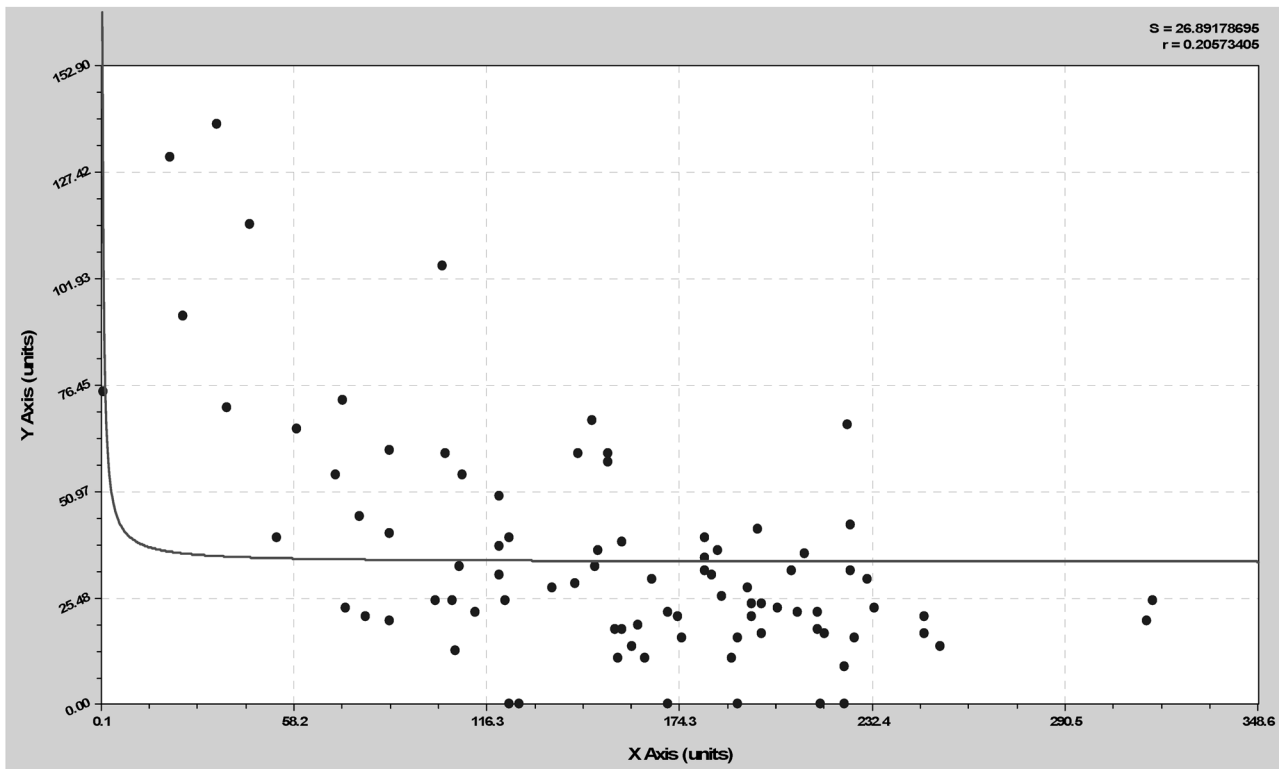

Рисунок 1. Графік залежності між віддаленістю районів від Києва та рівнем економічного розвитку районів Київського Придніпров'я

Таблиця 1. Взаємозалежність між віддаленістю від Києва та рівнем економічного і соціального розвитку адміністративних районів Київського Придніпров'я

Віддаленість	Індекс кореляції з рівнем	
	економічного розвитку	соціального розвитку
0-317 км (90 адміністративних районів, враховуючи Житомирський, Черкаський, Чернігівський)	- 0,50	- 0,71
0-317 км (87 адміністративних районів, не враховуючи Житомирський, Черкаський, Чернігівський)	- 0,59	- 0,71
0-120 км (27 адміністративних районів)	- 0,64	- 0,89
понад 120 км (63 адміністративні райони)	-0,16	- 0,43

має характер гіперболи, яка описується формулою:

$$y = a + b/x,$$

де $a = 34,053104$, $b = 52,756142$

і відображає високу залежність між віддаленістю від Києва й рівнем економічного та соціального розвитку районів.

Встановлено, що індекс кореляції між віддаленістю від Києва (як центру з найвищим функціонально-ієрархічним статусом, а відповідно, і рівнем впливу) та економічним розвитком районів Київського Придніпров'я складає - 0,50 та соціальним – 0,71 (табл. 1). Водночас серед цих 90 адміністративних районів наявні три (Черкаський, Чернігівський, Житомирський) які, маючи досить

високий рівень розвитку, самі справляють значний вплив на прилеглу територію. Відповідно, вони формують деяке відхилення у виявленій тісноті взаємозв'язку в бік її зменшення. З метою коректнішого відображення тісноти взаємозв'язку між цими статистичними рядами доцільно виключити з аналізу три згадані райони. У цьому випадку індекс кореляції між віддаленістю від Києва та економічним розвитком території зростає до -0,59.

Водночас очевидно, що інтенсивність впливу Києва на розвиток території є досить диференційованою. Вона особливо висока для районів, що безпосередньо прилягають до ядра, у той час, як на розвиток більш віддалених районів Київ практично не виявляє істотного впливу. Разом з тим,

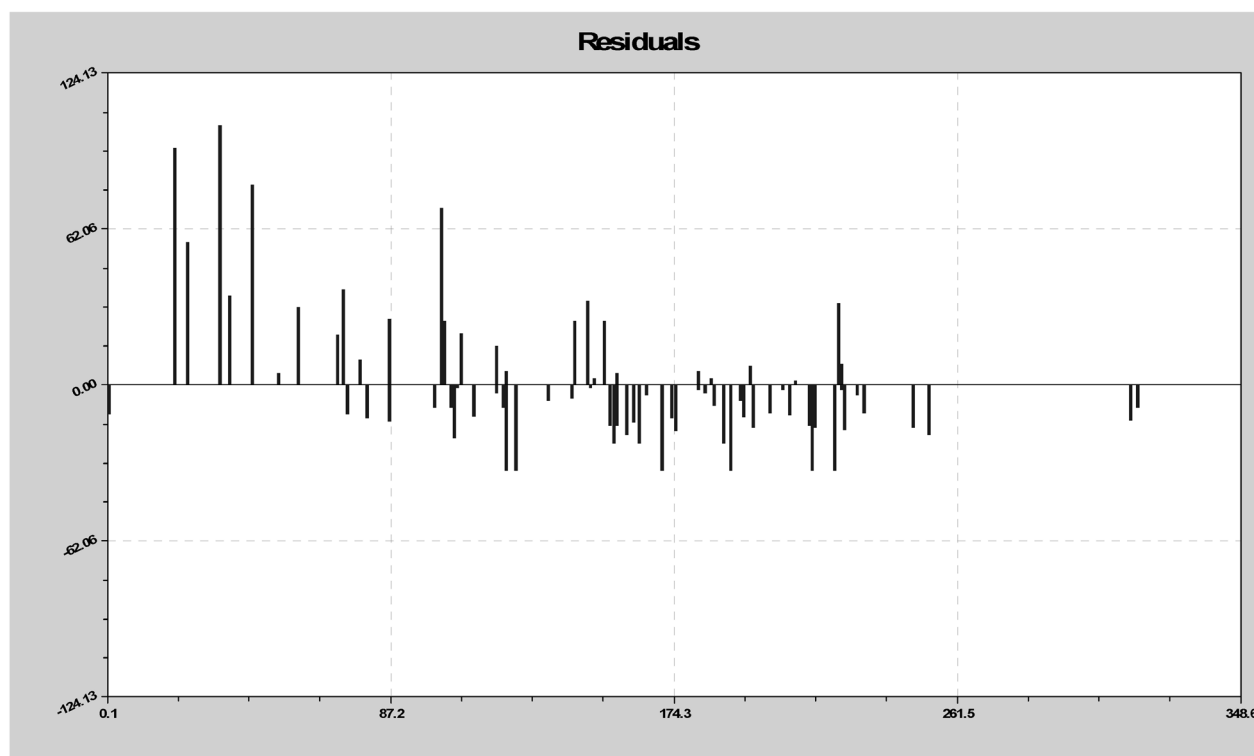

Рисунок 2. Відхилення від графіка залежності між віддаленістю від Києва та рівнем економічного розвитку районів Київського Придніпров'я

існують певні відхилення від залежності між віддаленістю від Києва та рівнем економічного розвитку районів, які можна простежити на рис. 2. Зображені відхилення у бік зниження значень відповідають особливо депресивним районам, а у бік збільшення – регіональним полюсам росту.

Отже, аналіз розподілу значень на рис. 1, 2 та результати кореляційного аналізу засвідчують, що вплив Києва на прилеглу територію має відцентрово-зональний характер з пороговим падінням інтенсивності впливу на рівні віддаленості приблизно 60 та 120 кілометрів від ядра.

Отже, результати кореляційного аналізу підтверджують достатньо виражене «затухання» інтенсивності впливу ядра на розвиток районів у міру зростання віддаленості від нього. А свого роду перехідною у цьому зв'язку є віддаленість на рівні 120 км. Як засвідчив кореляційний аналіз, територія районів, віддалених від Києва не більше, ніж на 120 км, значною мірою перебуває під впливом Києва (індекс кореляції з рівнем економічного розвитку становить - 0,64), а відтак, рівень соціально-економічного розвитку цих районів значною мірою є похідним від інтенсивності впливу ядра. При цьому на відстані понад 120 км від ядра спостерігається виражене згасання впливу Києва (індекс кореляції становить - 0,16), а самі райони у своїй більшості характеризуються дуже низьким рівнем соціально-економічного розвитку.

Відзначимо також, що для районів, які перебувають у безпосередній близькості до ядра (до 60 км)

підтвердити зниження інтенсивності впливу ядра у міру зростання віддаленості шляхом застосування кореляційного аналізу достатньо складно, зважаючи на незначний масив ряду статистичних даних (8 районів) та незначні відстані. Водночас ця зона найбільш інтенсивного впливу ядра окреслюється досить виражено з огляду на значну диференціацію районів за рівнем соціально-економічного розвитку.

Таким чином, отримані результати дослідження дають підстави говорити про те, що для районів, віддалених від Києва більше, ніж на 120 км, ядро не виявляє оптимізаційного впливу на рівень соціально-економічного розвитку, який більшою мірою залежить від інших чинників. Зокрема, тут зростає роль ендogenousного потенціалу районів, їхня близькість до транспортних коридорів та полюсів росту регіонального рівня.

Як видно з рис. 2, у зоні інтенсивного впливу Києва депресивних районів (тих, які мають негативні відхилення – нижче 0) не виявлено. Вони з'являються в зоні віддаленості 60 – 120 км від Києва, де зосереджені напівпериферійні райони. Найбільша кількість депресивних районів знаходиться на відстані понад 120 км від ядра. При цьому позитивні відхилення від графіка залежності серед районів, віддалених на понад 120 км, мають лише декілька районів – Корюківський, Прилуцький, Коростенський, Канівський, Золотоніський. Варто відзначити також, що лінія графіка в частині її стабільної віддаленості від осі абсцис харак-

Таблиця 2. Взаємозалежність між віддаленістю від Києва та обласних центрів і рівнем економічного, соціального та соціально-економічного розвитку районів відповідних областей

Області	Індекс кореляції					
	між віддаленістю від Києва та рівнем			між віддаленістю від обласного центру та рівнем		
	економічного розвитку	соціального розвитку	соціально-економічного розвитку	економічного розвитку	соціального розвитку	соціально-економічного розвитку
Київська	-0,69	-0,88	-0,85			
Житомирська	-0,31	-0,57	-0,43	-0,23	-0,49	-0,35
Черкаська	-0,16	-0,42	-0,23	-0,43	-0,30	-0,43
Чернігівська	-0,22	-0,52	-0,36	-0,33	-0,21	-0,33

теризує той рівень економічного розвитку районів, який є усередненим для даного розподілу значень і відображає фактично позначку територіальної збалансованості, від якої основна маса значень не повинна відхилятися у бік зниження показників. Проте, як видно з рис. 1, переважна частина районів зосереджена значно нижче лінії графіка.

Оскільки на попередніх етапах дослідження було виявлено значну групу районів, які перебувають поза зоною інтенсивного впливу Києва, доцільно проаналізувати роль обласних центрів у соціально-економічному розвитку території.

Результати проведеного кореляційного аналізу представлені в табл. 2, яка дає можливість, з одного боку, оцінити рівень впливу регіональних центрів на розвиток території, а з іншого, – порівняти його з рівнем впливу головного ядра – Києва. Таким чином, ми маємо змогу виявити окремі закономірності, що відображають інтенсивність впливу регіональних центрів на територію, а також домінуючі просторові вектори впливу Києва.

Зокрема, як видно з таблиці, у Київській області спостерігається дуже висока залежність рівня економічного розвитку районів від їхньої близькості до Києва (-0,69). На розвиток районів Житомирської області Київ також виявляє значний вплив, і він є вищим, ніж вплив Житомира. Причому для Житомира характерний найнижчий, порівняно з Черніговом та Черкасами, рівень впливу на територію своєї області, хоча його близькість до Києва (142 км) особливо не відрізняється від Чернігова та Черкас (141 та 190 км відповідно). Проте саме житомирський напрям впливу Києва є особливо інтенсивним.

У Чернігівській та Черкаській областях, у свою чергу, на економічний розвиток районів більшою мірою впливають Чернігів та Черкаси, тоді як економічний вплив Києва відчувається значно менше. Більш виразно ця тенденція проявляється в Черкаській області (індекс кореляції між рівнем економічного розвитку районів і віддаленістю від Черкас становить -0,43; для порівняння: з віддаленістю до Києва -0,16). В основі цієї тенден-

ції лежить закономірне затухання впливу Києва, з одного боку, і деяке зростання ролі обласних центрів. Водночас не можна не звернути увагу на те, що вона ще дуже незначна, а самі ядра не виконують потужної ролі центрів соціально-економічної активності, яка належить їм за функціональним статусом регіонального центру.

Необхідно відзначити, що й самі регіональні центри – Житомир, Чернігів та Черкаси – істотно відрізняються між собою за рівнем економічного розвитку. Так, показник економічного розвитку Житомира і Чернігова складає відповідно 0,63 та 0,81, тоді як Черкас – 1,57. Цей показник забезпечується значно вищою активністю промислового виробництва в Черкасах, його інвестиційної діяльності, середнього та малого підприємництва. Відповідно, Черкаси відіграють роль центру, що активно акумулює потенціал розвитку, проте оптимізаційний вплив від цього центру майже не поширюється на прилеглі райони.

Отже, маючи формальний статус регіональних центрів та поширюючи певною мірою імпульси розвитку по території областей, Черкаси, Чернігів та Житомир мають реалізувати функцію регіональних полюсів соціально-економічного зростання. Однак, як показало наше дослідження, ця функція реалізується явно недостатньою мірою.

Крім трьох регіональних центрів соціально-економічної активності, в Київському Придніпров'ї поза зоною інтенсивного впливу Києва сформувалася низка центрів дещо нижчого – локального ієрархічного рівня – Миронівка, Прилуки, Корюківка, Коростень, Канів та інші. Наявний потенціал розвитку цих центрів дозволяє їм здійснювати певний вплив на соціально-економічний розвиток свого та сусідніх районів. Тим самим вони набувають ознак локальних, а в окремих випадках і субрегіональних полюсів соціально-економічного зростання.

Проведений аналіз дає можливість виділити певні територіальні закономірності між віддаленістю від центрів впливу та рівнями соціально-економічного розвитку території. Власне, йдеться

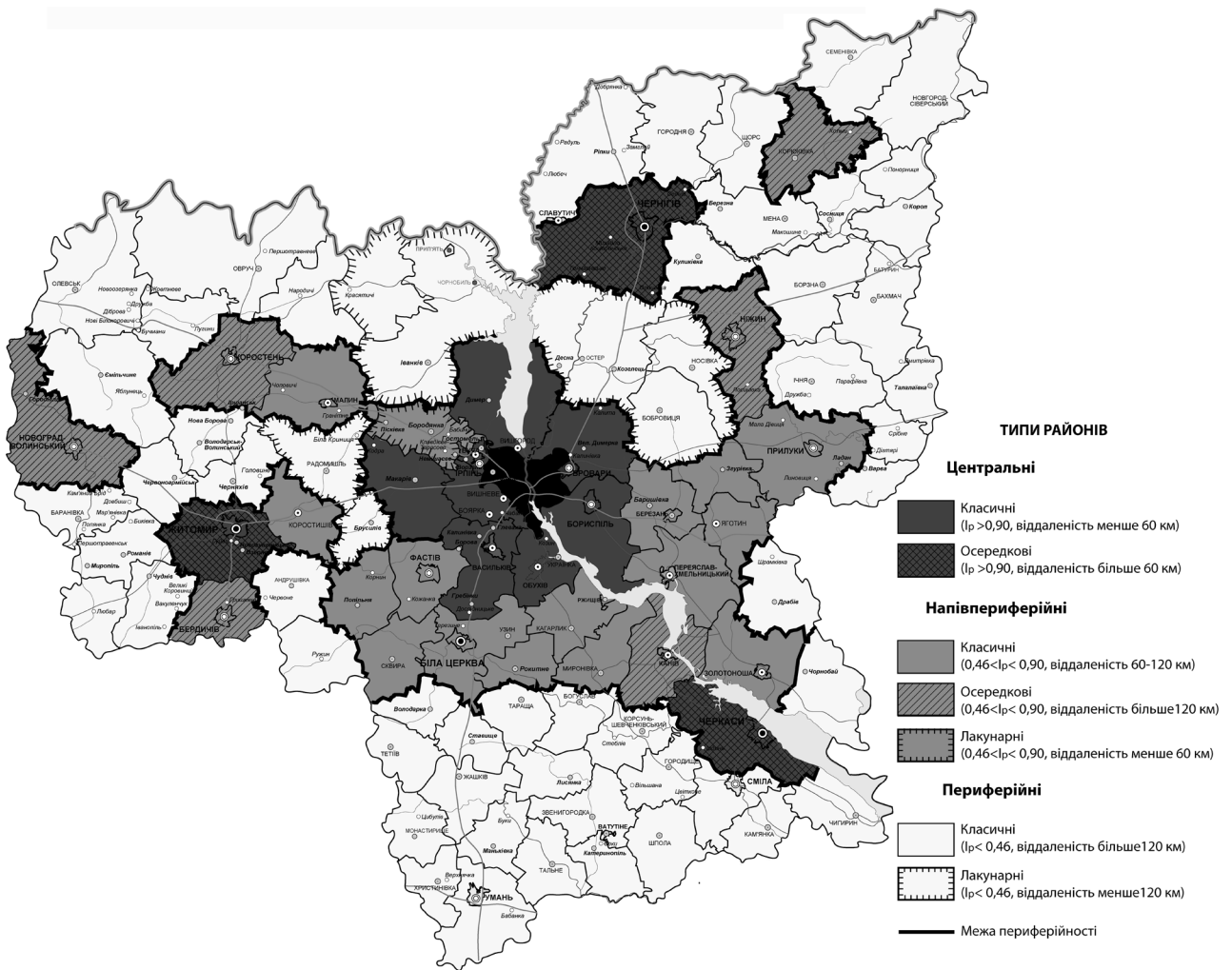

Рисунок 3. Київське Придніпров'я. Типізація районів за рівнем соціально-економічного розвитку та віддаленістю від Києва

про проведення типізації районів з виділенням їх центрального, напівпериферійного та периферійного типів.

До центрального типу віднесено райони, які знаходяться в безпосередній близькості від ядра (віддалені не більше, ніж на 60 км від центру ядра до центру відповідного району) та мають $I_p > 0,90$. Напівпериферійні райони дещо віддаленіші від ядра, їхній I_p перебуває в діапазоні 0,46 – 0,90. Периферійні райони найбільш віддалені від ядра та мають $I_p < 0,46$.

Разом з тим, було виявлено певні невідповідності між відстанню та соціально-економічним розвитком, що дозволило, крім основних типів, виділити їх підтипи.

Так, серед **районів центрального типу**, крім тих, що перебувають у безпосередній близькості до Києва, виділяється група районів з високим соціально-економічним розвитком, але значно віддалених від Києва. Йдеться про райони, які набули ознак центральності поза впливом Києва. Фактично, це осередки соціально-економічної активності у віддалених від Києва регіонах, то-

му цей підтип ми кваліфікуємо як *осередкові центральні райони*. До цього підтипу включено Житомирський, Чернігівський та Черкаський райони. Натомість, райони центрального типу, що перебувають у зоні безпосереднього впливу Києва, визначено як *класичні центральні райони* – Києво-Святошинський, Вишгородський, Броварський, Бориспільський, Обухівський, Васильківський і Макаріївський (рис. 3).

Серед **напівпериферійних районів**, відповідно, виділяються класичний, осередковий та лакунарний підтипи. *Класичні напівпериферійні райони* характеризуються поєднанням середнього рівня соціально-економічного розвитку ($0,46 < I_p < 0,90$) та середньої віддаленості (60 – 120 км). Разом з тим, на відстані понад 120 км було виявлено групу районів з середнім рівнем соціально-економічного розвитку. Такі райони можуть бути визначені, як *напівпериферійні райони осередкового підтипу*. До них належать Канівський, Коростенський, Корюківський, Прилуцький, Ніжинський, Новоград-Волинський та Бердичівський райони.

Водночас має місце і протилежна ситуація,

коли на незначній віддаленості від Києва (до 60 км) район набуває напівпериферійних ознак і характеризується середнім рівнем розвитку (Бородянський район). Це *напівпериферійні райони лакунарного підтипу*.

У даному випадку можна говорити про те, що низьке проникнення імпульсів розвитку, які генеруються Києвом, зумовлене низкою причин. Головними з них є недостатній рівень розвитку успадкованих від попереднього періоду соціально-економічних структур в Бородянському районі, у тому числі низький потенціал локального ядра. Крім того, домінуючий вектор взаємодії головного ядра з іншими центрами проходить дещо південніше Бородянського району – вздовж транспортного коридору «Європа-Азія».

Периферійні райони також неоднорідні за своєю природою і поділяються на класичні, осередкові та лакунарні. До класичних периферійних районів віднесено ті, що значно віддалені від головного ядра (понад 120 км) та мають низький рівень розвитку ($I_p < 0,46$). Достатньо вираженим є *лакунарний підтип*, що характеризується низьким рівнем розвитку у поєднанні з порівняно незначною віддаленістю від ядра (до 120 км). При цьому слід зазначити, що райони цього підтипу розташовані не ізольовано один від одного, а утворюють декілька ареалів.

Перший з них – північний ареал – утворений Поліським та Іванківським районами, а природа його виникнення зумовлена виключно екологічними чинниками (наслідки аварії на Чорнобильській АЕС). Східний лакунарний ареал сформований Козелецьким, Бобровицьким та Носівським районами. Виявлення природи його лакунарності потребує спеціального дослідження. Проте можна висунути гіпотезу, що походження соціально-економічної лакунарності тут зумовлено відсутністю значимого локального ядра, яке б забезпечувало сприйняття генерованих Києвом імпульсів розвитку. Подібна природа виникнення соціально-економічної лакунарності характерна і для західного ареалу, що об'єднує Радомишльський та Брусилівський райони.

Можна припустити, що зі зростанням рівня розвитку ядра та центральних районів, як класичних,

так і осередкових, а відтак і посиленням імпульсів розвитку, що генеруються ними, відбуватиметься поступове «заповнення» соціально-економічних лакун. Все це і зумовить зміщення межі периферійності та розширення центральної та напівпериферійної зон.

Отже, на основі проведеного дослідження можна сформулювати такі **висновки**:

1. Вплив Києва на соціально-економічний розвиток прилеглої території має відцентрово-зональний характер з пороговим падінням інтенсивності на межі приблизно 60 та 120 кілометрів.

2. Вплив регіональних центрів (Житомир, Чернігів, Черкаси) є ще дуже незначним і недостатнім для забезпечення інтенсивного соціально-економічного розвитку районів відповідних областей.

3. Виявлено, що вплив Києва на соціально-економічний розвиток районів Житомирської та Чернігівської областей вищий, ніж вплив їх обласних центрів

4. Поєднаний аналіз віддаленості від Києва та рівня соціально-економічного розвитку районів забезпечив можливість виділити три основні типи районів – центральні, напівпериферійні й периферійні та їхні підтипи – класичні, осередкові та лакунарні. Райони кожного з виділених типів у межах Київського Придніпров'я формують достатньо цілісні територіальні зони.

5. Встановлено, що включення до цих типів та підтипів визначається комплексом динамічних чинників екзогенного та ендегенного характеру. До перших належать особливості та інтенсивність імпульсів розвитку, що генеруються центром, до других – потенціал розвитку самих районів, їх здатність до сприйняття позитивних впливів центру.

6. Внаслідок асинхронної та різноспрямованої дії цих чинників межі між центральною, напівпериферійною та периферійною зонами не є жорстко фіксованими та статичними. Вони достатньо мінливі, як у часовому, так і просторовому вимірах.

Проведене на основі розробленої нами методики дослідження має важливе значення як у науково-методичному аспекті, так і в контексті вирішення важливих завдань регіонального розвитку.

Література

1. Грицай О.В., Иоффе Г.В., Тревиш А.И. Центр и периферия в региональном развитии: монография. – М.: Наука, 1991. – 168 с.
2. Качаев Ю.Д. Территориальные особенности социально-экономического развития регионов украинско-российско-белорусского пограничья // Проблемы общественной географии. Приграничные территории: методологические подходы и опыт исследований: сб. науч. тр. – Вып. 2. – К.: Ин-т географии НАН Украины, 2010. – С. 59 – 65.
3. Підгрудний Г.П., Качаев Ю.Д. Вплив інвестиційних чинників на соціально-економічний розвиток міст різних функціонально-господарських типів // Досвід та перспективи розвитку міст України. Соціально-економічні аспекти містобудування: зб. наук. праць. – Вып. 16. – К.: Ін-т «ДІПРОМІСТО», 2009. – С. 79 – 87.
4. Чернавский Д. С. Синергетика и информация: Динамическая теория информации. – М.: УРСС, 2004. – 288 с.
5. John Friedmann. Regional Development Policy: A Case Study of Venezuela. – MIT Press, 1966. – 279 p.
6. Taylor P.J., Hoyer M., Smith D. Cities in the Core-Periphery Economic Structure of the Modern World-System: Polarization or Convergence? // GAWC RB 380. – 2011.